

ресів часто обмежують можливості решти суб'єктів (держав, міжнародних організацій, регіональних інтеграційних угруповань та ін.) щодо впливу на умови функціонування глобальної економічної системи. Отже, дії міжнародних корпорацій спричиняють протидію з боку інших суб'єктів світової економіки, що є джерелом суперечностей глобалізаційного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюллетень иностранной коммерческой информации. – 2007. – № 149–150. – С. 8.
2. Паньков В. С. Глобализация экономики: не-
которые дискуссионные вопросы. // *Мировая экономика и сфера сервиса* : сб. науч. тр. и выступлений под ред. С. А. Карпова. – М. : МГУ Сервис, 2008. – С. 383–391.
3. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку : монографія / Я. М. Столярчук. – К. : КНЕУ, 2009. – 302 с.
4. OECD Factbook 2008: Economic, Environmental and Social Statistics. Science and Technology. Research and Development (R&D). – OECD 2008. – P. 169.
5. World Investment Report 2008: Transnational Corporations and Infrastructure Challenge. – United Nations. – New York, Geneva, 2008. – P. 10.

УДК 334.735

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КООПЕРАТИВНОГО АЛЬЯНСУ У РОЗВИТКУ СВІТОВОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Н. В. Карпенко, кандидат економічних наук

Кооперація як одна з форм ефективного ринкового господарювання спроможна посилити мотивацію людей до підприємницької діяльності, забезпечити соціальний та економічний розвиток вітчизняного ринку. Про це свідчить досвід розвинених країн, у яких кооперативні організації охоплюють більше третини ринку у внутрішній торгівлі, харчовій промисловості, сільському господарстві тощо. Сьогодні кооперативний сектор економіки є гарантом забезпечення населення робочими місцями, формуванням конкурентоспроможного підприємницького середовища у більшості країн з розвинутою ринковою економікою. Значний внесок у ці процеси робить Міжнародний кооперативний альянс, діяльність якого направлена на поширення кооперативної ідеї у всьому світі.

Науково-прикладні засади міжнародного кооперативного руху досліджують М. Аліман,

В. Андрійчук, В. Апопій С. Бабенко, Я. Гончарук, В. Гончаренко, І. Маркіна.

Проте, незважаючи на наявність значного доробку, недостатньо проаналізовано роль кооперативного сектора економіки у соціально-економічному розвитку країн, що знаходяться на етапі становлення ринкових процесів. Останні праці автори [2, 3, 4] присвячені проблемі соціально-економічного розвитку споживчої кооперації в Україні. Разом з тим, поза увагою залишаються питання щодо ролі кооперативного сектора економіки у соціально-економічному розвитку зарубіжних країн, можливостей формування його конкурентних позицій. Вказаним обумовлена актуальність даної статті.

Мета даної статті полягає у дослідженні соціально-економічної ролі кооперативного сектора економіки, визначенні факторів, які формують його конкурентні позиції у зару-

біжних країнах з метою подальшого опрацювання для підприємств споживчої кооперації України.

Період від створення першого кооперативу, розвитку кооперативної ідеї до формування кооперативного руху налічує понад два сторіччя. За цей період декількома поколіннями науковців і кооператорів-практиків створювалися і розвивалися наукові засади кооперативного руху, формувалися його принципи, економічна та соціальна сутність. За визначенням відомого кооперативного діяча Б. Мартоса, кооперативний рух – це устремління людей розвивати кооперацію, що виявляється в закладанні нових кооперативів чи в розвитку існуючих [5, с. 127].

Співпрацюючи з метою розширення господарської діяльності та розповсюдження кооперативної ідеології і розвиваючи кооперативну солідарність, кооператори різних країн надали кооперативному рухові міжнародного характеру. Ідейно-теоретичним, економічним і організаційним центром світового кооперативного руху став Міжнародний кооперативний альянс (далі – МКА), заснований наприкінці 90-х рр. XIX ст. кооператорами Великої Британії.

У розвитку міжнародного кооперативного руху простежуються такі закономірності: перша – кооперативний рух розвивається, охоплюючи країни з різними економічними системами та суспільними устроями; друга – по мірі поглиблення ринкових процесів, десоціалізації суспільства зростають масштаби кооперації, активізується і розширюється кооперативний рух; третя – у розвитку міжнародного кооперативного руху пріоритет має соціальна місія.

Сучасний етап міжнародного кооперативного руху характеризується тенденціями, які істотно вливають на розвиток національної кооперації. До них належать:

- активізація міжнародного співробітництва у регіональному й глобальному масштабах; проникнення кооперації в нові сфери людської життєдіяльності;
- зростання обсягів господарської діяльності та членської бази сільськогосподарської кооперації;

- розростання кооперативного підприємництва у сфері фінансів; відносна стабілізація типів кооперації та зростання кількості багатофункціональних (універсальних) кооперативів;

- «перебудова» організаційних і господарських засад споживчої кооперації; підвищення ролі універсальних товариств у кооперативному секторі економіки.

За період з 1895 р. МКА пройшов значний шлях у своєму розвитку. Цей розвиток виявився у зростанні чисельності кооперативів і кількості їх членів; в укрупненні кооперативних організацій і концентрації кооперативних капіталів; збільшенні масштабів господарської діяльності кооперативів; поширенні кооперації за межі Європи до країн Північної Америки, Азії та Африки, активному співробітництві кооперативів на національному та міжнародному рівнях.

Діюча організаційно-управлінська структура МКА дозволяє ефективно проводити спрямовану на реалізацію його основних цілей політику підтримки кооперативного руху, яка здійснюється за такими напрямками:

- співробітництво кооперативних організацій на міжнародному рівні;
- захист кооперативної ідентичності, поширення кооперативної ідеї;
- підтримка кооперативного руху на міжнародному і національному рівнях;
- сприяння кооперації в державах з перехідною та розвиваючою економікою;
- зміцнення кадрового потенціалу кооперативів;
- підтримка та проведення акцій і заходів щодо захисту миру, навколишнього середовища, прав і свободи людини, скорочення бідності.

Кооперативи й кооперативні організації за своєю природою покликані виконувати функцію взаємодопомоги своїм членам, а також у складних економічних ситуаціях, які виникають у економічному просторі, набувають значущості у підвищенні соціально-економічного стану мало захищених верств населення. За участі кооперативів здійснюється підтримка підприємництва, підвищується продуктив-

ність праці, зростають доходи населення, відбувається процес скорочення бідності тощо.

Важливість і значущість кооперативного сектора у структурі ринкової економіки визнається провідними міжнародними громадськими організаціями. Ще у 1992 р. на засіданні Генеральної Асамблеї ООН в доповіді «Місце та роль кооперативів з урахуванням соціально-економічних тенденцій» було зазначено, що саме кооперативи є одним із найвагоміших елементів національних і регіональних економічних систем.

Оцінюючи їх роль у розвитку економіки країн світу, доцільно розглянути показники чисельності членів кооперативів і частки кооперованого населення в країнах членах МКА.

У період 60–90-х рр. XX ст. кооперативний сектор економіки в більшій мірі розвивався в країнах Західної Європи та Америки. Дана ситуація пояснюється процесами поглиблення ринкових перетворень саме в цих країнах, а кооперативний сектор виступав запорукою формування нових форм господарювання, підтримки підприємницької діяльності.

Але на початку 90-х рр. у період значних трансформаційних перетворень на світовому ринку створюється тенденція, за якою кооперативний рух поширюється на Азіатський континент і Південну Америку. До складу МКА починають приєднуватися країни із економіками, що розвиваються, такі як Малайзія, Кенія, Колумбія, Болівія та деякі інші (табл. 1).

Таблиця 1

Чисельність членів кооперативів і частка кооперованого населення у країнах Азії та Америки станом на 30.06.2008 р. [6]

Країна	Чисельність членів, млн чол.	Відсоток кооперованого населення
Країни Азії та Океанії		
Індія	239,0	20,0
Малайзія	5,9	24,0
Сінгапур	1,6	50,0
Індонезія	80,0	27,5
Японія	—*	33,0
Нова Зеландія	—*	40,0
Країни Америки		
США	—*	25,0
Канада, у тому числі	—*	25,5
Квебек	—*	70,0
Аргентина	9,3	23,5
Болівія	2,9	32,0
Колумбія	4,4	10,7
Коста-Ріка	—*	10,0
Країни Африки		
Кенія	5,9	20,0

Примітка. * Статистична інформація, надана на сайті МКА, не має однозначної форми, отже, дані наводяться за формами статистичної звітності кожної окремої країни.

У доповіді Генерального секретаря Генеральної Асамблеї ООН, засідання якої відбулося 13 липня 2009 р., розглядалась роль кооперативів у соціально-економічному розвитку суспільства. Було зазначено, що кооперативи є важливими учасниками економічних відносин між суб'єктами ринкового господарювання. Нині організації члени МКА об'єднують близько 800 млн чоловік, які є членами ко-

оперативного руху понад 100 країн всього світу.

За оцінками експертів МКА у 2008 р. кооперативи забезпечили понад 100 млн робочих місць, а їх частка у національному ВВП становила від 45 % (Кенія) до 5,6 % (Колумбія).

Ринкова частка кооперативного сектора у країнах членах МКА за відповідними видами діяльності наведена у табл. 2.

Таблиця 2

Ринкова частка кооперативного сектора за видами діяльності в економіці окремих країн світу (станом на 30.06.2008 р.)¹

Види кооперативів	Країна	Ринкова частка у ВВП, %
Усі кооперативи	Колумбія	5,6 ВВП
	Кенія	45,0 ВВП ³
	Нова Зеландія	22,0 ВВП
	Португалія	5,0
Сільськогосподарські	Бразилія	40,0 ВВП ²
	Норвегія	99,0
	Польща	75,0
Виробничі	Колумбія	35,3
	Латвія	12,3
	Корея	71,0
Риболовецькі	Норвегія	8,7 експорту
	Болівія	25,0
Кредитні	Кіпр	30,0
Банківські послуги	Кенія	31,0
	Колумбія	30,0
Страхові послуги	Бельгія	19,5
Аптекаські	Данія	36,4
Споживчі	Молдова	6,8
	Норвегія	24,1
	Швеція	17,5
	Франція	25,0
Торгівля і харчування	Угорщина	14,4
	Кувейт	70,0

Примітки. ¹ Адаптовано автором за даними, розміщеними на сайті МКА [6].

² Також в Бразилії 6 % експорту сільськогосподарської продукції здійснюється кооперативами. У 2006 р. бразильські кооперативи експортували у 137 країн світу, 5 млн т продукції на суму 2,83 млрд дол. США.

³ Сільськогосподарські кооперативи забезпечують кавовим зерном 70,0 % національного ринку, 76,0 % олією, 90,0 % лікарської сировини; 95,0 % бавовни.

Аналізуючи масштаби глобалізації кооперативного руху та їх внесок у світову економіку, МКА провів глобальний рейтинг 300 провідних міжнародних кооперативних структур, який визначив, що загальний оборот кооперативного сектора за 2008 р. у світовій економіці становив 1,1 трлн дол. США.

У сучасному світовому просторі майбутнє різних типів підприємств визначається у більшій мірі не рівнем управління, а їх економічною ефективністю. Але кооперативний сектор економіки саме у цьому оціночному критерії дещо втрачає позиції відносно інших видів підприємств. Більшість активних противників кооперації стверджують, що кооперативи не забезпечують необхідного рівня прибутковості та рентабельності як приватні підприємства. Разом з цим, для кооперативів критерій ефек-

тивності не визначається тільки економічними показниками як прибуток, рентабельність, ринкова частка. Вигоди та переваги, які надає кооперативний сектор економіки споживачам, характеризують їх діяльність як ту, що має соціальні риси. Їх роль серед споживачів визначається у підтримці мало захищених верств населення, вирішенні соціальних проблем, підвищенні рівня зайнятості, розвитку кризових галузей і регіонів тощо.

За даними МКА, кооперативи всього світу створюють понад 100 млн робочих місць, що на 20 % перевищує відповідний показник транснаціональних корпорацій. У табл. 3 наведено тільки деякі показники, які визначають роль кооперативного сектора економіки зарубіжних країн з ринковою економікою у підтримці рівня зайнятості населення.

Таблиця 3

Роль кооперативів у забезпеченні населення деяких країн членів МКА робочими місцями

(станом на 30.06.2008 р.)

Країна	Кількість робочих місць, тис.
Аргентина	233,0
Болівія	160,5
Канада	155,0
Колумбія	661,5
Франція	4000,0
Німеччина	440,0
Індонезія	288,6
Італія	1000,0
Кенія	250,0
Словенія	75,0
Україні	81,0
Росія	300,0

Значний внесок у розвиток соціально-економічного середовища здійснюють і споживчі кооперативи. Так, Європейське товариство споживчих кооперативів, до складу якого входить незалежні національні організації 18 країн світу, об'єднує 3,3 тис. місцевих і регіональних кооперативів на яких працюють 300 тис. осіб, а чисельність кооперованого населення становить близько 25 млн населення Європи. Соціальна функція споживчих кооперативів Європи, окрім забезпечення населення робочими місцями, полягає у функціонуванні мережі магазинів, що реалізують продукцію по низьких цінах. Кількість таких підприємств у Європі становить близько 30 тис., а оборот з реалізації товарів у 2004 р. становив 70,0 млрд євро.

Основними факторами, які формували високі конкурентні позиції кооперативного руху країн Західної Європи, можна назвати такі:

- глибока інтеграція кредитної і сільськогосподарської кооперації;
- поширення міжнародної кооперації та інтеграції в країнах Європи;
- концентрація виробництва (від 50 до 90 % ринку) у переробних кооперативах (загалом молоко- і м'ясопереробних);
- розвиток нових каналів і форм збуту продукції;

- формування багатопрофільних кооперативів за рахунок комбінування функцій маркетингу, матеріально-технічного постачання та сервісу;

- державна підтримка, регулювання та допомога організаційно-правовими та економічними методами у веденні діяльності кооперативів [1, с. 74–75].

Аналіз соціально-економічної діяльності кооперативного руху надав можливості визначити основні тенденції розвитку світового сектора економіки, які характеризуються такими позиціями:

- поступове відносне скорочення кооперативного сектора у сфері роздрібної і оптової торгівлі;
- скорочення обсягів господарської кооперації;
- відносний успішний розвиток кооперативного підприємництва у сфері грошового обігу;
- стійкий розвиток виробничої кооперації;
- зміщення центру масового кооперативного руху із країн Європи до країн Азії;
- посилення ролі національних і міжнаціональних вертикальних структур.

Основними причинами скорочення міжнародного кооперативного руху у першому десятиріччі XXI ст. стали по-перше, відсутність тих соціальних проблем, для вирішення яких і створювалися кооперативи. Так, спостерігається підвищення життєвого рівня суспільства, малий бізнес отримує значні переваги у системі надання послуг населенню, а транснаціональні корпорації мають більші можливості у розвитку маркетингових технологій.

По-друге, експерти зазначають, що у системі споживчої кооперації спостерігається старіння і скорочення членської бази. У соціальному складі споживчих кооперативів більшу частку становить частка населення з низькими доходами, пенсіонери, яким притаманний незначний попит і консерватизм у споживанні.

Однак і у XXI ст. зберігається частка малозабезпеченого населення, яка може стати потенційною базою для розвитку кооперації.

Аналітики стверджують, що кооперативний рух набуває сили, коли спостерігається:

- зростання безробіття, яке призводить до низького рівня кон'юнктури ринку;
- посилення технологічних змін, які значно впливають на соціальну нестабільність;
- підйом руху щодо захисту прав споживачів.

Визначені умови і є характерною рисою сучасного світового економічного простору. А отже, кооперативному сектору економіки належить роль у формуванні такої соціально орієнтованої економічної системи, яка поєднує автономію на місцевому рівні й інтеграцію у міжнародних масштабах і створює адекватну сучасному етапу розвитку суспільства й економіки форму підприємництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко С. Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці: монографія / С. Г. Бабенко. – К. : Наукова думка, 2003. – 332 с.
2. Карпенко Н. В. Споживча кооперація як економічна система малого та середнього бізнесу / Н. В. Карпенко // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2008. – № 4 (31). – С. 125–130. – (Серія «Економічні науки»).
3. Карпенко Н. В. Сучасна парадигма споживчої кооперації України у громадському суспільстві / Н. В. Карпенко // Маркетинг в Україні. – 2008. – № 5 (51). – С. 12–15.
4. Карпенко Н. В. Феномен споживчої кооперації України як соціальної системи // Споживча кооперація ХХІ століття: уроки трансформаційних реформ і перспективи розвитку : зб. тез за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (20–21 листопада 2008 р.) – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – С. 182–185.
5. Кооперація і кооператори: визначення, афоризми, повчання / за заг. ред. О. О. Нестулі. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – 175 с.
6. Офіційний сайт МКА [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurocoop.coop/home/en/default.asp>